

NEFT VA GAZ SOHASIDA BOSHQARUV TIZIMI FAOLIYATINI TASHKIL ETISHNING NAZARIY ASOSLARI

Murodov Xolmurod Xamzayevich

Biznes va tadbirkorlik oliy maktabi, 2-kurs magistri.

e-mail: murodov-88@umail.uz

tel: 99-706-55-77

ANNOTATSIYA

Ushbu maqola Neft va gaz sanoatining innovatsion rivojlanishi jarayonining faoliyatini tashkillashtirish, o'zgaruvchan tashqi muhitda mavjud imkoniyatlardan samarali foydalanish, sanoat korxonalarining iqtisodiy xususiyatlarini, xatarlarni kamaytirish nuqtai nazaridan yirik va kichik biznesning o'zaro ta'sirini hisobga olish haqidadir. Shu bilan birga, jahon iqtisodiyotining globallashuvi sharoitida qayta tiklanmaydigan energiya manbalarining pasayishi, barqaror iqtisodiy rivojlanishni ta'minlash uchun yoqilg'i uglevodorodlari va qattiq yoqilg'ining jahon bozorida raqobatning kuchayishi sharoitida yoqilg'i-energetika kompleksi korxonalarida yangi texnologiyalarni ishlab chiqish haqida to'xtalib o'tilgan.

Kalit so'zlar: neft, gaz, korgona, biznes, energiya, yoqilg'i, energetika, texnologiya.

ANNOTATION

This article is about the organization of the process of innovative development of the oil and gas industry, the effective use of existing opportunities in the changing external environment, the consideration of the economic characteristics of industrial enterprises, the interaction of large and small business from the point of view of reducing risks. At the same time, in the context of the globalization of the world economy, the reduction of non-renewable energy sources, the development of new technologies in the enterprises of the fuel and energy complex in the context of increased competition in the world market of fuel hydrocarbons and solid fuel to ensure sustainable economic development passed.

Keywords: oil, gas, construction, business, energy, fuel, energy, technology.

Yoqilg'i-energetika majmuasining O'zbekiston uchun ahamiyati katta 2017-2021 yillarda O'zbekistonni iqtisodiy rivojlantirish strategiyasining muhim yo'nalishlaridan biri yoqilg'i-energetika kompleksini texnik va texnologik yangilash qilib belgilandi. Yoqilg'i-energetika tarmog'i mamlakatimiz iqtisodiyotini rivojlantirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Investitsiyalarning qariyb 50 foizi ushbu tarmoqqa yo'naltirilgan bo'lib, yalpi ichki mahsulotning 7-8 foizini tashkil etadi. Shu sababli, neft va gaz mamlakat uchun strategik manba hisoblanadi.

Shu bilan birga, jahon iqtisodiyotining globallashuvi sharoitida qayta tiklanmaydigan energiya manbalarining pasayishi, barqaror iqtisodiy rivojlanishni

ta'minlash uchun yoqilg'i uglevodorodlari va qattiq yoqilg'ining jahon bozorida raqobatning kuchayishi sharoitida yoqilg'i-energetika kompleksi korxonalarida yangi texnologiyalarni ishlab chiqish va joriy etish tobora muhim ahamiyat kasb yetmoqda. Shuningdek, yangi muqobil energiya manbalarini qidirish va keng jalb qilishga ehtiyoj tobora ortib bormoqda.

Hozirgi vaqtda eng asosiy muammolardan biri shundaki, ishlab chiqarish quvvatlarining sezilarli jismoniy va ma'naviy eskirishi, har doim ham ichki bozorda, ham xorijiy ishlab chiqaruvchilar bilan raqobatga bardosh berishga imkon bermaydi. Ushbu muammo barcha energiya kompaniyalariga ham tegishlidir. Shu sababli, O'zbekiston Respublikasining yoqilg'i-energetika sektori korxonalarida samarali innovatsion siyosatni ishlab chiqish va amalga oshirish zarurati yuzaga keladi, uning asosiy vazifasi ushbu sohaning intellektual, ilmiy va texnikaviy potensialini ishlab chiqarishda iloji boricha tezroq foydalanishga imkon beradigan tizimni yaratishdir.

Biroq, O'zbekiston iqtisodiyoti xalqaro standartlarga muvofiq juda katta energiya talab qiladi. O'zbekistonda xom neft qazib olish iyul oyida o'zgarishsiz 31 BBL/D/1K darajasida qoldi. O'zbekistonda xom neft qazib olish 1993 yildan 2024-yilgacha o'rtacha 67.12 BBL/D/1K bo'lib, 1998 yil dekabrda 118.00 BBL/D/1K ga yetdi va 2024 yil aprelida 31.00 BBL/D/1K darajaga yetdi.¹

Yuqorida keltirilgan salbiy omillarni hisobga olgan holda, umuman iqtisodiyot va uning alohida tarmoqlarini, xususan yoqilg'i-energetika kompleksini innovatsion rivojlantirishning samarali mexanizmini ishlab chiqish va amalga oshirish muhimligi shubhasiz. Energiya sanoatining innovatsion potensialining ortishi, bir tomondan, elektr energetikasining milliy iqtisodiy faoliyatning barcha sohalari bilan tarkibiy aloqalardagi roli bilan belgilanadi, uning ahamiyati O'zbekistonning jahon iqtisodiyotiga jadal integratsiyalashuvi tufayli ortib bormoqda. Boshqa tomondan, global iqtisodiy inqirozlar sharoitida YaIMning keskin pasayishini oldini olish, ularning yoqilg'i-energetika majmualarining iqtisodiy va innovatsion imkoniyatlarini amalga oshirish orqali ilmiy va amaliy ahamiyatga ega ekanligini namoyish etdi.

O'zbekistonning 2017-2021 yillarga mo'ljallangan rivojlanish strategiyasiga muvofiq sanoat va savdo zonalari, erkin iqtisodiy zonalar, logistika markazlari va klasterlarni rag'batlantirish davlat siyosatining asosiy ob'ekti bo'lishi kerak.

Klaster doirasiga qo'llab-quvvatlash ob'ektlari qatoriga nafaqat ishlab chiqarish korxonalari, balki ularga xizmat ko'rsatuvchi tashkilotlar, o'quv muassasalari, moliyaviy rivojlanish institutlari, eng muhimi, ushbu ishtirokchilar o'rtasida samarali o'zaro ta'sir o'tkazish mexanizmi kiradi. Klasterli tadqiqotlar, ayniqsa iqtisodiy inqiroz sharoitida, raqobatdoshlikni oshirishga hissa qo'shadigan korxonalarni tashkil etish va o'zini o'zi tashkil etishning yangi shakllarini izlash zaruriyati bilan dolzarbdir.

¹Trading Economics <https://tradingeconomics.com/uzbekistan/crude-oil-production>.

Sohada menejmentga bag'ishlangan tadqiqotlar olib borilayotganligiga qaramay, ushbu muammoning ko'plab uslubiy va metodologik jihatlari yetarlicha ishlab chiqilmagan. Zamonaviy sharoitda sohani rivojlantirishning yagona konsepsiyasi yaratilmagan, bu esa iqtisodiyotda raqobat ustunliklarini shakllantirish va ulardan samarali foydalanishga to'liq imkon bermaydi. Milliy xususiyatlarni hisobga olgan holda o'rganishni talab qiladigan masalalar qatoriga quyidagilar kiradi:

- yoqilg'i-energetika kompleksining ma'lum klasterini yaratish va rivojlantirish strategiyasini asoslash;

- klaster tashabbusini amalga oshirish mexanizmini va yoqilg'i-energetika kompleksi klasteri doirasidagi ishtirokchilar o'rtasidagi o'zaro munosabatlarni tashkil etish mexanizmini yaratish;

- klaster rivojlanishini davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash choralari va mexanizmlarini asoslash;

- yoqilg'i-energetika majmui uchun klaster modelini yaratish.

Umuman olganda, O'zbekiston yoqilg'i-energetika kompleksining innovatsion tizimi quyidagi muammolar mavjudligi bilan tavsiflanadi:

- sohada innovatsion yechimlarni tijoratlashtirish, davlat muassasalari tomonidan yaratilgan yoki davlat mablag'lari hisobidan yaratilgan intellektual mulkka bo'lgan huquqlarning taqsimlanishining noaniqligi bilan murakkablashtiradi;

- sohada o'rta va uzoq muddatli istiqbolga ustuvor yo'nalishlar, maqsadlarni belgilovchi va ushbu yo'nalishlarga erishish bo'yicha chora-tadbirlarni o'z ichiga oladigan maqsadli siyosat mavjud yemas. Alohida ishlab chiqarishni mahalliyashtirish va rivojlantirish bo'yicha mavjud dasturlar modernizatsiya qilishni, ishlab chiqarishni texnik darajasini oshirishni ta'minlaydi va eksport va import qilinadigan mahsulotlarning o'rnini bosishga yo'naltirilgan raqobatbardosh mahsulotlar ishlab chiqarishni talab qiladi. Biroq, ushbu dasturlarda mahalliy ilmiy salohiyatni rivojlantirishni rag'batlantirish, kadrlar tayyorlash va qayta tayyorlash, qo'llab-quvvatlovchi tuzilmalarni yaratish va ishlab chiqarishga innovatsiyalarni joriy etish bo'yicha bir qator chora-tadbirlar ko'zda tutilmagan;

- sohani texnik va texnologik jihatdan modernizatsiya qilishga qaratilgan chora-tadbirlar asosan tayyor yechimlar importiga asoslangan. Biroq, faqatgina chet el texnologiyalarini sotib olish va xorijiy tashkiliy- boshqaruv qarorlarini nusxalash orqali yutuqlarga erishib bo'lmaydi. Energetika kompleksi korxonalarida innovatsion faoliyatni rag'batlantirishga qodir integratsiyalashgan institutsional tizimni yaratish zarur.

Yoqilg'i-energetika kompleksining rivojlantirishda quyidagi asosiy tendensiyalarni ajratishimiz mumkin:

- milliy iqtisodiyotning o'sish sur'ati va mamlakat ichidagi yoqilg'i-energetika resurslariga talab dinamikasi;

- jahon iqtisodiy sharoitining ahvoli;
- energiya sektori va iqtisodiyotning boshqa tarmoqlarida resurslar va energiya tejaydigan texnologiyalarni joriy etish ko‘lami;
- soliq, narxlar va bojxona siyosati sohasidagi qonun hujjatlarini takomillashtirishni ko‘zda tutuvchi qulay investitsiya muhitini shakllantirish;
- yoqilg‘i-energetika kompleksi atrof-muhitning eng katta ifloslantiruvchi soha ekanligini hisobga olgan holda energiya va tabiat o‘rtasidagi munosabatlarni uyg‘unlashtirish;

Shu sababli, neft va gazdan milliy boylik sifatida to‘liq foydalanish, uzoq muddatli istiqbolda mamlakat iqtisodiyotining barqaror rivojlanishi va ishlashi uchun poydevor yaratish hamda mamlakatimiz aholisini barcha turdagi yoqilg‘i-energetika resurslari bilan ta‘minlash uchun yoqilg‘i-energetika tizimining samarali ishlashini ta‘minlaydigan tashkiliy-boshqaruv tuzilishga ega bo‘lishi zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasining "Aksiyadorlik jamiyatlari va aksiyadorlarning huquqlarini himoya qilish to‘g‘risida"gi Qonuni. O‘zbekistonning yangi qonunlari. T.: "Adolat", 1996.
2. Ashurov Z.A. Korporativ boshqaruv konsepsiyasi va mohiyati: ilmiy-nazariy yondashuvlar va ularni rivojlantirish//“Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar” ilmiy elektron jurnali. № 6, noyabr-dekabr, 2015 yil
3. Ishmanova D.N. Neft-gaz korxonalarida innovatsion strategik boshqarishni takomillashtirish// “Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar” ilmiy elektron jurnali. № 3, may-iyun, 2019 yil